

HET
PROEFSCHRIFT
VAN

Hans Van de Velde

Hans Van de Velde spreekt met een tongpunt-r waar menig toneelspeler jaloers op kan zijn. Zo hoor je hem in Nederland nauwelijks meer, terwijl het in Vlaanderen, waar Van de Velde vandaan komt, de standaard-r is. Als iemand zoiets kan weten, is hij het wel: Hans Van de Velde (25) onderzoekt bij de Nijmeegse vakgroep Algemene Taalwetenschap en Dialectologie hoe de uitspraak van Nederlanders en Vlamingen is veranderd in de afgelopen zestig jaar. En dat werd tijd: de laatste uitgebreide studie over de klanken van de standaardtaal verscheen in 1928.

Van de Velde: "Die getrilde tongpunt-r, die samen met de huig-r vroeger ook in Nederland de officiële variant was, begon al te verdwijnen in de jaren dertig. Nu is hij behalve aan het begin van woorden nagenoeg volledig verdwenen. Je hoort tegenwoordig allerlei varianten, waarvan de Gooise r zich razend snel door Nederland verspreidt. Dat is een *retroflex*: met de tip naar boven gekruld beweegt de tong zich naar achter in de mond. Ik hoorde een student in Leiden zeggen: 'Ik heb een hejir' ('herexamen'). Die r heeft nu een hoog sociaal prestige. Je hoort hem bijvoorbeeld ook bij de presentatrices en reclamemeisjes van Veronica. Die liggen goed in de markt, denk ik. Ouders in Groesbeek (bij Nijmegen) horen de jeugd van een jaar of acht ook die Hilversumse r gebruiken – het is ook de Kinderen-voor-Kinderen-r."

☛ **KEELZIEKTE**

Voor zijn onderzoek – dat hij dit na-jaar wil afronden – gebruikt Van de Velde de stemmen van 68 sprekers die te horen zijn in radioreportages van 1935 tot 1993. Mannenstemmen, omdat vrouwelijke verslaggevers in de jaren dertig en veertig niet voorkwamen. Alle opnamen gaan over sport of over het koningshuis. Tot ongenoegen van Van de Velde kan andere taalkundige is namelijk het

De Gooise R

Peter Burger

meeste geluidsmateriaal uit de beginjaren van de radio vernietigd. Wat rest, zijn enkele nationale hoogtepunten: koninklijke huwelijken, troonswisselingen, koninginnedag en prinsjesdag, belangrijke sportwedstrijden.

De grafieken en tabellen van Van de Velde laten zien dat onze g's volledig stemloos geworden zijn, en ook schrapender. "Het weeg: gegen, gegen, gegen", zegt Erwin Kroll. De onderzoeker: "Daar werd al in de jaren dertig over geklaagd, ook door Nederlanders. De taalkundige Van Haeringen schreef dat dat geschraap hem deed denken aan mensen met een ernstige keelziekte."

Vuur en *zoen* worden steeds vaker uitgesproken als *fiur* en *soen*: ook de v en de z worden stemloos, de eerste wat sneller dan de laatste. Ook de klinkers ee en oo zijn vrijwel ongemerkt van karakter veranderd. Werden die in de jaren dertig nog uitgesproken als één zuivere klinker, zestig jaar later zijn het tweeklanken geworden: de ee neigt licht naar ij (niet *zee* maar *zeej*), de oo naar de ou (*mooulen* in plaats van *molen*). Die verschuiving begon in de jaren vijftig en hield halt omstreeks 1980. Van de Velde voorziet niet dat ee en oo in de toekomst samenvallen met ij en ou: die uitspraak blijft als plat gelden.

In lichte mate van klinkers tweeklanken maken is daarentegen niet alleen volkomen aanvaard, maar zelfs gepast. Toen Paul Witteman op het Onze-Taalcongres in 1993 de Groen-

man-taalprijs kreeg uitgereikt voor zijn heldere taalgebruik, wees de jury op zijn onzuivere klinkers (*looupe* en *weejte*). Witteman kreeg lof toegezwaid omdat hij deze 'nieuwe Gooise media-uitspraak' vlot gebruikt, 'zonder in slordigheid te vervallen en zonder precies te klinken'.

Is dat dus hoe het moet? Bestaat er nog wel een standaardtaal in Nederland? Van de Velde: "Er is een standaardtaal, maar die vertoont veel variatie. Die ene standaard is er niet meer en gaat er ook niet meer komen." Wie vaste normen zoekt, moet in Vlaanderen zijn: "In Vlaanderen is bijna niets veranderd in de uitspraak van de standaardtaal, die in de jaren dertig is gevormd door de BRT, gemodelleerd naar de toen gangbare uitspraak in Nederland." Wie afstemt op de BRT kan dus een aantal Nederlandse klanken van zestig jaar terug beluisteren.

☛ **ROBE**

Luisterend naar de krakerige radio-opnamen vallen Van de Velde, die graag nog eens sportverslaggever zou worden, ook andere veranderingen op. "Vroeger droeg de vorstin nog een *robe*, maar op koninginnedag 1993 zegt de verslaggever: 'Ik dacht dat hare majesteit een andere *ouffit* had aangetrokken.' Vroeger trok de verslaggever bij wijze van spreken zijn zondagse pak aan: in de jaren dertig sprák men voor de radio, nu babbelt of praat men.

De sportcommentaren zijn veel sneller geworden, de spreesnelheid van sportverslaggevers steeg van 150 naar 240 woorden per minuut. Men kon toen zelfs nog zwijgen op de radio. Han Hollander, sportverslaggever in de jaren dertig, liet gewoon pauzes vallen van een paar seconden. Die worden nu helemaal volgepraat. Als verslaggevers tegenwoordig vijf seconden stil zijn, waarschuwen ze van tevoren, omdat de luisteraars anders denken dat hun radiotoestel kapot is."